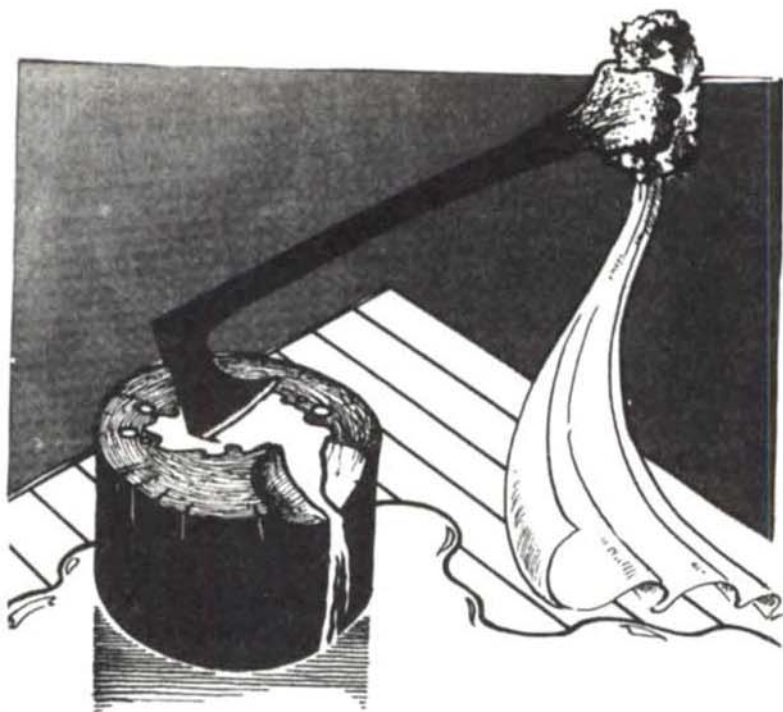

ЗОЛОТА СОКИРКА

ОПОВІДАННЯ

Багато років тому я відвідав маленьку станцію Жерсо на озері Катр-Кантон, що в кількох кілометрах від Люцерна. Я вирішив провести там осінь і трохи попрацювати в тиші чарівного села, де гострі шпилі старовинних дахів відбиваються у романтичних хвилях, які гойдали ще човен Вільгельма Телля. Була пізня осінь, і туристи вже роз'їхались.

У готелі за спільним столом збиралося з півдесятка пансіонерів, що з симпатією ставились одне до одного. Вечорами ми обмінювалися враженнями від денних прогулянок чи слухали музику. Серед нас була самотня літня жінка, яка завжди ходила в чорній вуалі й, хоч у готелі не бракувало галасливих постояльців, ніколи ні з ким не розмовляла. Ми вбачали в ній втілення самого смутку. Вона виявилася прекрасною піаністкою і залюбки грала нам Шопена.

Та особливо добре вдавалася їй колискова Шумана. Жінка виконувала її з таким неземним почуттям, що у нас на очі навертали сльози. Ми були безмежно вдячні їй за ці хвилини високого натхнення і, коли на початку зими настала пора від'їздити з Жерсо, вирішили зробити їй невеличкий подарунок від нашої групи.

Один із нас саме їхав до Люцерна, йому ми й доручили купити щось на подарунок. Він повернувся ввечері й привіз золоту брошку у вигляді мініатюрної сокирки.

Але ні того вечора, ні наступного ми жінку не побачили. Пансіонери, які від'їжджали, залишили золоту сокирку мені.

Речі незнайомка покинула в готелі, і я сподівався, що вона з дня на день повернеться. До того ж власник готелю сказав, що ця дама зникала так уже не раз, отож хвилюватися, мовляв, нема чого.

І справді, напередодні від'їзду я, прогулюючись востаннє біля озера, зупинився за кілька кроків від каплиці Вільгельма Телля й побачив на порозі ту літню жінку.

Як ніколи доти, мене вразила безмежна скорбота на її обличчі, по якому рясно текли сльози. Воднораз я вперше завважив, яка вона була колись вродлива. Незнайомка побачила мене, опустила вуаль і пішла до берега. Але я без ва-

гання рушив за нею і, привітавшись, переказав їй найкращі побажання від постояльців, що вже роз'їхалися. Подарунок був якраз зі мною, і я відразу передав їй коробочку із золотою сокиркою.

Жінка відкрила коробочку з лагідною і водночас неухвалливою усмішкою. Та, побачивши подарунок, ураз затремтіла всім тілом, ступила кілька кроків назад, ніби злякалася мене, й безтямно кинула сокирку в озеро.

Я ще був під враженням від цього дивного вчинку, коли незнайомка не перестаючи схлипувати, підійшла й попросила пробачення. Неподалік стояла лавка. Ми сіли. Вона заходилася нарікати на свою долю, а потім довірливо розповіла мені дивну й темну історію, якої я не забуду повік. Бо, правду кажучи, я ніколи не знав нічого жахливішого, ніж доля тієї дами в чорній вуалі, що так проникливо грала колискову Шумана.

— Я розповім вам усе,— сказала вона,— адже я назавжди їду з цих місць, які мені так хотілося побачити востаннє... І тоді ви зрозумієте, чому я кинула золоту сокирку в озеро. Народилася я в Женеві, у чудовій сім'ї. Ми були багаті, але невдалі біржові операції розорили батька і призвели до його смерті. У вісімнадцять років я була дуже вродлива, але спадщини не мала. Мати втратила надію видати мене заміж. Та перш ніж залишити цей світ, вона дуже хотіла влаштувати мою долю.

Мені було двадцять чотири роки, коли нарешті трапилася вигідна партія. Проте всі вважали, що це справа безнадійна. Один юнак із Брізгау щороку приїздив на літо до Швейцарії, ми з ним познайомились у казино в Евіані, і він закохався в мене, а я — в нього. Герберт Гутман був високий, стрункий, ніжний, простий і добрий. Здавалось, емоційне й раціональне начала у ньому гармонійно поєднувалися. Він був матеріально забезпечений, однак не багатий. Його батько, комерсант, виділяв йому невеликі гроші на подорожі, сподіваючись, що син піде його шляхом. Ми вже мали їхати до старого Гутмана в його маєток у Тодно, в Шварцвальді, та на заваді цьому стала хвороба моєї матері.

Не маючи сил подорожувати, мати повернулася до Женеві і там на своє прохання одержала від міських властей Тодно найповніші відомості про Герберта та його сім'ю. Старий Гутман починав простим лісорубом, потім на якийсь час виїхав з рідних місць і повернувся, трохи розбагатівши — як казали, «в лісах». Оце й усе, що знали про нього в Тодно.

Але матері цього було досить, щоб прискорити формальності, які завершилися моїм шлюбом — за вісім днів до її смерті. Померла вона спокійна і, як сама казала, впевнена в моєму майбутньому.

Мій чоловік своїм піклуванням і безмежною добротою допоміг мені пережити цю тяжку втрату.

Перед тим як поїхати до його батька, ми провели тиждень у цій місцевості, в Жерсо, потім, на превеликий мій подив, вирушили у тривалу подорож, так і не побачившись із старим Гутманом. Мій смуток помалу розвіявся б зовсім, якби я з жахом не помічала, що настрої у мого чоловіка з дня на день погіршуються.

Мене це неабияк стурбувало, адже в Евіані мені здалося, що Герберт людина весела й відверта. Невже вся його веселість була вдавана, і він приховував від мене якусь свою журбу? На жаль, це було так! Залишаючись на самоті, Герберт зітхав, сон у нього був неспокійний, іноді навіть тривожний. Глибоко збентежена, я вирішила поговорити з ним.

Вислухавши мене, він повівся зі мною, як з маленькою дитиною — нестримно засміявся й палко мене поцілував. І я ще більше впевнилася в тому, що існує якась гірка таємниця.

І все ж я не вірила, що він здатний на вчинок не тільки підлий чи огидний, а навіть нетактовний. Незабаром розгнівана на мене доля завдала нам ще одного удару: в Шотландії ми дізналися, що помер мій свекор. Ця тяжка звістка ще більше пригнітила мого чоловіка. За цілу ніч він не промовив жодного слова, не плакав і, здавалось, не чув тихих слів розради, якими я хотіла його підтримати. Він був геть убитий горем. Нарешті, щойно зяянів світанок, Герберт підвівся з крісла, де просидів від самого вечора. Обличчя в нього було спотворене

від жахливого, нелюдського болю. Не тямлячи себе, він вигукнув: «Ідьмо, Елізабет, треба повертатися! Треба повертатися!»

Зміст цих слів і тон, яким Герберт їх вимовив, був мені дивний і незрозумілий.

Коли ми приїхали в Тодно, нам залишилося тільки помолитись на зовсім свіжій могилі. Це невелике містечко неподалік від Валь-д'Анфера було досить глухе, і в ньому не знайшлося для мене ніякого товариства. Будинок старого Гутмана, де ми оселились, стояв на околиці лісу.

До цієї похмурої самотньої оселі навідувався лише Франц Басклер, колишній Гутманів товариш, старий місцевий годинникар, про якого казали, нібито в нього добрі статки. Він приходив щоразу несподівано, але здебільшого коли ми снідали чи обідали, й натякав, щоб запросили і його. Мені він не подобався, бо це був один із тих лихварів, які чим багатші, тим скупіші, до того ж геть позбавлені почуття такту. Герберт теж не любив того Басклера, та з поваги до пам'яті батька приймав його й далі.

У Басклера дітей не було, і він не раз обіцяв старому Гутману, що всю свою спадщину передасть Герберту.

Одного дня Герберт розповів мені про це з такою щирою відразою, що я ще раз переконалась у тому, яке благородне в мого чоловіка серце. «Тобі сподобалося б,— сказав він мені,— бути спадкоємницею цього старого скнари, який нажив своє багатство на нещастях усіх бідних годинникарів Валь-д'Анфера?» «Звичайно, ні!— відповіла я. — Того, що залишив нам твій батько, й заробляєш ти чесною працею, на прожиття нам вистачить. Навіть якщо небо пошле нам дитину».

Я побачила, що після цих моїх слів Герберт зблід, як віск. Я його обняла, боячись, щоб йому не стало погано, але раптом його обличчя налилося кров'ю, і він голосно закричав: «Так, так, нам тільки й залишається, що покладатися на власну совість!» І вибіг, мов божевільний.

Часом Герберт виїздив у комерційних справах на день-два з дому. Ті справи полягали в тому, що він закуповував саджанці дерев, а потім перепродавав їх підприємцям. Мене він ніколи з собою не брав. Я залишалася вдома сама зі старою служницею, яка зустріла мене неприязно і від якої я ховалась, щоб поплакати над своєю нещасливою долею. Герберт — я була цього певна — від мене щось приховував, весь час ходив у задумі, і я не могла не перейматися цим.

До того ж величезний ліс по сусідству дуже мене лякав! І служниця мене лякала! І дядечко Басклер! І той старий будинок... Він був величезний, численні сходи вели в коридори, куди я не наважувалася зазирнути. В кінці одного такого коридора я примітила невеличку кімнату, куди двічі чи тричі входив мій чоловік. Але я жодного разу там не була. Я не могла пройти спокійно, не здригнувшись, повз ті двері, що завжди були зачинені. Герберт казав мені, що там він провадить ділові розрахунки, але я чула, як за дверима він тяжко зітхав наодинці зі своєю таємницею.

Якось уночі, коли чоловіка не було вдома (він знов десь поїхав у справах), а я не могла заснути, під вікном почувся якийсь шум. Стояла страшна задуха, і вікно в мене було відчинене. Я обережно встала з ліжка. Небо було зовсім чорне. Неподалік виднілися великі грізні тіні дерев, що оточували будинок. І раптом я виразно побачила свого чоловіка, який разом із служницею саме проходив під моїм вікном! Дуже обережно, щоб я не почула їхніх кроків, вони ступали по моріжку, несучи щось схоже на довгу й вузьку валізу, яку я ніколи в домі не бачила. Вони ввійшли в будинок, і я не чула й не бачила їх хвилин десять.

Моє збентеження годі й описати. Чому вони ховаються від мене? Чому я не почула кабриолета, яким приїхав Герберт? І раптом мені здалося, ніби вдалині пролунало іржання. Потім моріжком пройшла служниця й розтанула в темряві. Згодом вона повернулася, ведучи по м'якій траві нашу розпряжену кобилу. Скільки обережності, щоб не розбудити мене!

Все більше дивуючись, що Герберт не входить до нашої кімнати, як він це робив щоразу, коли повертався пізно вночі, я похапцем накинула пеньюар

і вийшла в темні коридори. Звичайно ж, ноги самі понесли мене до тої маленької таємничої кімнатки.

Ще не встигла я увійти в коридорчик поруч із нею, як почула приглушений і різкий голос свого чоловіка. Він наказував служниці: «Води! Принеси води! Гарячої, ти чуєш? Не сходить!..»

Я зупинилася, затамувавши подих. Від передчуття страшного лиха, що сталося з нами, мені перехопило в горлі. Потім я знову здригнулася від голосу мого чоловіка, який казав: «А! Нарешті! Так і є... Зійшло!»

Згодом вони дуже тихо про щось заговорили, і я почула Гербертові кроки. Це привело мене до тьми, я бігцем кинулася до своєї кімнати й зачинилася. Незабаром він постукав, я вдала, ніби сплю, а тоді, «прокинувшись», відчинила йому. Свічка випала у мене з руки, коли я побачила його обличчя. Воно було страшно!

«Що з тобою?— спитав він. — Ти й досі не прокинулась? Іди лягай».

Я хотіла засвітити свічку, але він сказав, що не треба. Мені не залишалось нічого іншого, як лягти в ліжко. То була жахлива ніч.

Герберт перекидався з боку на бік, зітхав і зовсім не спав. До мене він не обзивався більше жодним словом.

На світанку він устав, холодно поцілував мене в чоло й пішов. Коли я спустилася, служниця передала мені від нього записку. Герберт повідомляв, що мусить виїхати ще на два дні.

О восьмій ранку я дізналася від робітників, які йшли до Нестадта, що знайдено труп дядечка Басклера. Він саме приїхав до свого невеликого будиночка у Валь-д'Анфері, де іноді ночував. Справи затримали його там на ніч і цього разу. Басклерові нанесено жахливого удару сокирою по голові, і вона розкололася надвоє. «Робота справжнього лісоруба»,— казали люди.

Додому я поверталася, тримаючись за стіни. Я не тямала, що діялось у мене в голові, але відчула нагальну потребу заглянути за двері, де відбувалися таємничі нічні розмови і звідки вийшов з таким страшним виразом на обличчі Герберт. Служниця помітила мене й сердито закричала: «Далися ж вам ці двері! Ви ж добре знаєте, що пан Герберт заборонив вам навіть підходити до них! Та вже ж, ви багато про що здогадалися б, якби зазирали за ці двері!»

І вона, моторошно зареготавши, пішла геть.

Я злягла з лихоманкою і прохворіла п'ятнадцять днів. Герберт доглядав мене по-материнському віддано. Я гадала, що мені приснився був кошмарний сон, і тепер, коли поруч було добре Гербертове обличчя, все побачене й почуте тієї ночі здавалося просто нереальним. До того ж убивцю дядечка Басклера впіймали. Це був один лісоруб із Бержена; старий лихвар пустив його з торбою по світу, і тепер той чоловік помстився, спроводивши свого кривдника на той світ.

Але Матіс Мюллер, лісоруб, свою вину заперечував. І хоч ні на ньому самому, ні на його одязі, не виявили жодної краплі крові, та й сокира в нього була чистісінька, знайшлося, однак, достатньо доказів, щоб кинути його до в'язниці.

Смерть дядечка Басклера, всупереч сподіванням, у нашому житті нічого не змінила. Герберт даремно чекав заповіту. Його не було.

На превеликий мій подив, це мого чоловіка дуже засмутило, і одного дня, коли я завела з ним про це мову, він роздратовано відповів: «Якщо хочеш знати, то я дуже розраховував на той заповіт. Дуже!»

І на його обличчі проступив такий страшний, такий злий вираз, як тієї таємничої ночі. Відтоді він уже постійно стояв у мене перед очима. Той вираз став ніби готовою маскою, яку я подумки одягала на Гербертове обличчя, навіть коли воно було по-справжньому ніжне чи сумне.

Суд над Матісом Мюллером проходив у Фрібурзі, і я за ним стежила, переглядаючи газети. Мене вразили слова, які сказав адвокат і які не давали мені спокою ні вдень, ні вночі: «Ні сокири, що нею вчинено злочин, ні одягу, заплямованого кров'ю Басклера, не знайдено, отож вважати Матіса Мюллера вбивцею немає підстав».

Однак Матіса Мюллера засудили до страти, і ця звістка, хоч як це дивно, дуже вразила мого чоловіка. Вночі йому снився лише Матіс Мюллер. А мені було страшно, мої думки мене просто жахали.

Ні, так далі не можна! Я вирішила довідатися, що він робив тієї ночі в таємничій кімнатці.

Якось уночі я встала й навпомацки викрала у нього ключі. Потім пішла на кухню, взяла ліхтар... Цокаючи від страху зубами, ступила до заборонених дверей... Відімкнувши їх, я відразу побачила валізу... Продовгувату валізу, що мене так заінтригувала... Вона була замкнена, але у в'язці ключів я легко знайшла той, що був мені потрібен... Підняла кришку... Стала навколішки, щоб краще роздивитися... І те, що я побачила, змусило мене скрикнути від жаху... Там був закривавлений одяг і іржава сокира, якою було вчинено злочин!

Як я могла прожити кілька тижнів до страти нещасного Матіса Мюллера поруч зі своїм чоловіком після того, що побачила?!

Я боялась, що він мене вб'є!

Просто дивно, але він ні про що не здогадувався з моєї поведінки. Мабуть, його свідомість була паралізована жахом не меншим, ніж мій. Матіс Мюллер не давав йому спокою! Щоб утекти від нього, Герберт зачинявся в маленькій кімнатці, і я чула удари в підлогу й стіни, так ніби він бився своєю сокирою з тінями і привидами, які на нього нападали.

Дивне й спочатку незбагненне було для мене і ще одне: за два дні до страти Мюллера Герберт раптом угамувався. Він був спокійний, як статуя. Вечері він мені сказав: «Елізабет, завтра зранку я поїду, у мене під Фрібургом важлива справа. Повернуся, мабуть, через днів два. Не хвилюйся».

Але ж саме у Фрібурзі мала відбутися страта! І раптом мені спало на думку, що Герберт, певно прийняв якийсь важливе рішення, тим-то й за-спокоївся.

Він ішов покаятись!

Ця думка дала мені таку полегкість, що вперше за багато ночей я заснула міцним сном. А коли прокинулась, у вікна вже лилось яскраве денне світло. Мій чоловік поїхав.

Я покvapно одяглася і, не сказавши нічого служниці, подалася в Тодно. Там узяла екіпаж і помчала до Фрібурга. Приїхала туди я вже в сутінках. І відразу побігла до Палацу правосуддя. Перший, кого я там побачила, був мій чоловік. Він саме входив у двері. Я вклякла на місці й залишилася чекати. Але Герберт не виходив, і я вирішила, що він покається і його відразу заарештували.

В'язниця тоді прилягала до Палацу правосуддя. В розпачі я обійшла навколо нього. Всю ніч я блукала вулицями, раз у раз повертаючись до цього похмурого будинку. І коли почало світати, побачила двох чоловіків у чорних рединготах, які підіймалися сходами палацу. Я підбігла до них і сказала, що хотіла б якомога скоріше поговорити з прокурором і зробити надзвичайно важливу заяву з приводу вбивства Басклера.

Один із тих добродіїв сам виявився прокурором. Він запросив мене з собою і провів до кабінету. Там я назвала себе й сказала, що напередодні він, прокурор, мав приймати мого чоловіка. Він відповів, що справді бачив його, але відразу замовк. Тоді я впала до його ніг, благаючи зглянутися наді мною і сказати, чи Герберт признався у своєму злочині. Прокурор здивувався і, підвівши мене, заходився розпитувати.

Помалу я розповіла йому про те, що оце й вам, а тоді сказала про своє жахливе відкриття, зроблене мною в отій маленькій кімнатці. Закінчивши розповідь, я заприсяглася, що повік не допустила б страти невинного, і якби мій чоловік, мовляв, не покається сам, я без вагань повідомила б про це правосуддя. Нарешті я попросила прокурора про єдину ласку: дозволити мені побачитися з чоловіком. «Зараз ви його побачите, мадам,— сказав він. — Ходіте зі мною».

І він повів мене ледь живу до в'язниці. Ми перетнули кілька коридорів і піднялися сходами. Там він мене залишив, попросивши набратися терпіння, перед віконцем із ґратами, за яким була велика зала. Незабаром прийшли ще якісь люди і мовчки посідали також перед тим віконцем.

Я теж втупилась у залу. Я була ніби прикута до ґрат, і мені здавалося, що зараз перед моїми очима відбудеться щось страхотливе. Залу помалу заповнювали люди, але стояла похмура тиша. Від денного світла у залі тепер стало видніше. Посередині вирізнявся чималий дерев'яний предмет, який позад мене хтось назвав плахою.

Отже, тут мали стратити Мюллера! Холодний піт виступив у мене на скронях. Не знаю, як я в ту хвилину не знепритомніла. Та ось двері відчинились, і з'явилася процесія. Попереду йшов засуджений — у сорочці з вирізом і без комірця. Він весь тремтів. Руки його були зв'язані за спиною, обабіч нього ступали двоє чоловіків. Священик щось прошепотів йому на вухо.

Бідолаха попросив слова і, не перестаючи тремтіти, жалісним голосом визнав свою вину й попросив прощення у бога і в людей. Суддя відзначив у своєму виступі це зізнання й зачитав вирок. Потім двоє чоловіків — помічники ката — поставили засудженого на коліна й поклали його голову на плаху. Матіс Мюллер уже не подавав ознак життя, коли від стіни відійшов чоловік, що досі стояв мовби в тіні. Руки в нього були голі, на плечі він ніс сокиру.

Чоловік торкнувся рукою голови засудженого, дав помічникам знак відійти, потім заніс сокиру і рвучко опустив її. Однак йому довелося вдарити ще двічі, поки голова покотилася з плахи. Він узяв її рукою за волосся і випростався.

Як я могла до кінця дивитися на той жах? І все ж мені несила було відвести очі від цієї кривавої сцени, так ніби я мала побачити ще щось... І таки побачила... Побачила, як чоловік випростався і глянув довкола, тримаючи в тремтячій руці свій страхотливий трофей... І тоді згрудей у мене вихопився моторошний крик: «Герберте!»

І я знепритомніла.

Тепер, добродію, ви знаєте все: я вийшла заміж за ката. А сокира, яку я знайшла в тій маленькій кімнатці, була знаряддям ката! Я мало не збожеволіла. Того ж таки дня я втекла до своєї старої родички і довго переховувалася в неї. І досі не знаю, як я ще ходжу по білому світі. Щодо мого чоловіка, то він любив мене над усе, не міг жити без мене, і через два місяці його знайшли повішеним у нашій кімнаті. Мені передали його прощальну записку. «Прости мене, Елізабет,— писав він. — Я перепробував усі професії. Мене звідусіль виганяли, коли дізнавалися, хто мій батько. З самого малечку наді мною тяжіла ця спадковість. Тепер ти розумієш, чому в батька-ката син також кат? Я народився чесною людиною, і єдиний злочин, який я вчинив у своєму житті,— це те, що приховав усю правду від тебе. Але я кохав тебе, Елізабет. Прощай!»

Жінка в чорному була вже далеко, а я безтямно дивився на те місце в озері, куди вона кинула золоту сокирку.

З французької переклала
Лариса ГАТНЕНКО
(Дебют у «Всесвіті»)